

YANGI O'ZBEKISTON SHAROITIDA ZIYORAT TURIZMINI TASHKIL ETISHNING TARIXIY VA HUQUQIY ASOSLARI: NAVOIY VILOYATI MISOLIDA

Turdiyev Madiyor Mamanazarovich

*“Alfraganus university” NODAVLAT OLIY TA'LIM TASHKILOTI
“Ijtimoiy fanlar” fakulteti, “Xalqaro munosabatlar va tarix” kafedrası katta o'qituvchisi*

Annotatsiya

Mazkur maqolada ziyorat turizmini mamlakatimizda yo`lga qo`yish hamda rivojlantirish masalalari ko`rib chiqiladi. Shuningdek sohani rivojlantirish hamda tartibga solish institutlarining ahamiyati, uning ma`muriy-huquqiy jihatlari tahlil etiladi. Maqolada Navoiy viloyatining turistik imkoniyatlari, ziyorat turizmini takomillashtirish yo`nalishlari muhokama etiladi.

Kalit soʻzlar: Turizm, rekreatsiya, metod, huquq, imkoniyat, ziyorat turizmi, xalqaro normalar, menejment.

ИСТОРИКО-ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ ОРГАНИЗАЦИИ ПАЛОМНИЧЕСКОГО ТУРИЗМА В НОВОМ УЗБЕКИСТАНЕ: НА ПРИМЕРЕ НАВОЙСКОЙ ОБЛАСТИ

Турдиев Мадийр Маманазарович

**"Университет Альфраганус" ОБЩЕСТВЕННАЯ ОРГАНИЗАЦИЯ
ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ**

Старший преподаватель факультета «Общественные науки», кафедра «Международные отношения и история».

Аннотация

В данной статье рассматриваются вопросы становления и развития паломнического туризма в нашей стране. Также анализируется значение институтов развития отрасли и регулирования, ее административно-правовые аспекты. В статье рассматриваются туристические возможности Навоийской области, направления совершенствования паломнического туризма.

Ключевые слова: Туризм, рекреация, метод, право, возможность, паломнический туризм, международные нормы, менеджмент.

HISTORICAL AND LEGAL BASICS OF ORGANIZING PILGRIMAGE TOURISM IN NEW UZBEKISTAN: THE EXAMPLE OF NAVOYI REGION

Turdiyev Madiyor Mamanazarovich

**"Alfraganus University" NON-GOVERNMENT HIGHER EDUCATION
ORGANIZATION**

Senior teacher of the Faculty of "Social Sciences", Department of "International Relations and History".

Abstract

This article discusses the issues of establishing and developing pilgrimage tourism in our country. Also, the significance of industry development and regulatory institutions, its administrative and legal aspects are analyzed. The article discusses the tourist opportunities of Navoi region, directions for improving pilgrimage tourism.

Key words: Tourism, recreation, method, right, opportunity, pilgrimage tourism, international norms, management.

KIRISH

Ziyorat turizmi – diniy turizmning bir turi bo‘lib, turli dinlar vakillarining ziyorat maqsadlarida qilgan sayohatlari yig‘indisi bo‘lib, ziyoratni odamlarning muqaddas joylarga sajda qilishlari deb bilamiz. **Diniy turizm** – turizmning mustaqil turi, uning boshqa turlar kabi o‘ziga xos navlari mavjud: ziyorat turizmi va ekskursiya hamda ta‘lim yo‘nalishidagi diniy turizm.

O‘zbekiston turizm industriyasida ziyorat turizmi subyektlarining faoliyatlari, talab va taklif qonunining ustuvorligi, tashkiliy iqtisodiy jarayonlarni muvofiqlashtirishning ma‘muriy mexanizmlarini yaratish holati kabi javjud ijtimoiy-iqtisodiy jarayonlar jamiytdagi turli ixtisoslashgan institutlar va ularning faoliyat yuritish tartibda to‘g‘ridan to‘g‘ri bog‘liq bo‘ladi.

Shunday ekan, O‘zbekistonda turizm industriyasining bugungi holatini o‘rganish bilan bir qatorda bozor mexanizmlaridan ham ustun turuvchi jamiyatning madaniy, ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, diniy, huquqiy mexanizmlari majmuasi sifatida namoyon bo‘luvchi mavjud institutlarning jarayonlarga ta‘sir darajasini o‘rganish muhim ahamiyat kasb etadi.

Ma‘lumki, hozirgi kunda zamonaviy institutsional iqtisodiyot ziyorat turizmida mavjud ijtimoiy-iqtisodiy hodisa va jarayonlarni ko‘p tomonlama, kompleks yondashgan xolda o‘rganib chiqish va tahlil etish doirasini belgilovchi zamonaviy iqtisodiy nazariyaning asoslaridagi to‘liq ratsionallik, ma‘lumotlar va axborotlar bilan to‘liq ta‘minlanganlik, takomillashgan raqobat, faqat narx mexanizmi vositasida muvozanatning ta‘minlanishi kabi qoidalar yaratadigan to‘siqlarni oldini oladi. Institutlarning tashkiliy iqtisodiy mohiyati ularning amalga oshiradigan quyidagi vazifalari natijasidashakillanadi:

- Institutlarning tashkiliy iqtisodiy mohiyati muvofiqlashtirish vazifasi bo‘lib, bevosita qo‘yilgan maqsad samarasining vujudga kelishi bilan bog‘liqdir.[1] Bunda muvofiqlashtirish samarasi tegishli agentlarning ma‘lum bir xolatlarda boshqa iqtisodiy agentlarning harakatlarini tahlil qilish asosida o‘zlarining kelajakdagi harakatlarini istiqbollashtirish bilan bog‘liq xarajatlarga iqtisodiy yondoshganlikda namoyon bo‘ladi.

- Aniq bir institut mazmunining mavjud tavsiloti iqtisodiy agentlarning aniq yo‘naltirilgan bir holatda qandai tartibda harakat qilishlari kerakligi to‘g‘risidagi axborotlar yig‘indisini mujassam etadi.

- Taqsimlash funksiyasiga ega bo‘lib, iqtisodiy agentlarning harakat yo‘nalishlarini belgilab qo‘yish orqali, ular o‘rtasidagi resurslar taqsimotiga soliq qonuqchiligi, bojxonayigimlarini aniqlash kabi qoidalari ta‘sir etishi tushuniladi.

ADABIYOTLAR SHARHI

Jahon iqtisodiyotida xalqaro turistik munosabatlarning huquqiy, tashkiliy, iqtisodiy negizini belgilab beruvchi asosiy institut Butunjahon turizm tashkiloti hisoblanadi.[2] Jahon iqtisodiyotida xalqaro turistik ayriboshlash jarayonlarining kengayib borishi xalqaro miqyosida ixtisoslashtirilgan turistik korxonalar va tashkilotlarning vujudga kelishi va rivojlanishiga turtki bo‘ldi.

O‘zbekistonda ziyorat turizmida ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlarni tartibga soluvchi me‘yoriy-huquqiy institutlar tizimi tuzilmasining milliy darajasiga oid qonunlar, me‘yoriy-huquqiy hujjatlar qabul qilingan bo‘lib, quyidagilardan iborat:

- O‘zbekiston Respublikasining konstitutsiyasi. Xususan, ushbu me‘yoriy hujjatda har bir inson va fuqaroning huquq va erkinliklari belgilab berilgan bo‘lib, jumladan, unda respublika hududida bir joydan ikkinchi joyga ko‘chish, O‘zbekiston Respublikasiga kelish va undan chiqib ketish, barcha fuqarolar dam olishi (IX-bob, 38-modda), har bir inson malakali tibbiy xizmatdan foydalanishi (IX-bob, 40-modda), madaniyat yutuqlaridan foydalanish kabi huquqlari kafolatlangan (IX-bob, 42-modda)[3]

- “Xizmatlarni sertifikatlashtirish to‘g‘risida”gi (1993y), “Sug‘urta faoliyati to‘g‘risida”gi, “O‘zbekiston Respublikasi davlat chegarasi to‘g‘risida”gi (1999y.), “Alohida faoliyat turlarini litsenziyalashtirish to‘g‘risida”gi (2000y.) Qonunlari;

- O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining farmonlari va qarorlari;

- O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarorlari;

- O‘zbekiston Respublikasi Turizmni rivojlantirish davlat qo‘mitasining buyruqlari va qarorlari;

- Boshqa vazirlik va idoralarning huquqiy hujjatlari.

Mamlakatimiz olimlaridan X.M. Mamatqulov, I.S. Tuxliev, R.Hayitboev va boshqalar ilmiy ishlari hamda darsliklarida ziyorat turizmi, uning yurtimizdagi salohiyati o‘rganilgan va yoritib berilgan.

TADQIQOT METODOLOGIYASI VA EMPIRIK TAHLIL

Xalqaro va milliy bozorlarda jumladan, turizm bozorida turistik faoliyatni huquqiy ta‘minlash va tartibga solishda O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining farmonlari va qarorlari va O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarorlari muhim o‘rinni egallab kelmoqda.[4] Bugungi kunda o‘z navbatida, O‘zbekistonda turizmni rivojlantirish qo‘mitasi buyruqlari va farmoyishlari milliy turizmning yaxlit tizim sifatidagi faoliyatini muvofiqlashtiruvchi institutlar sifatida faoliyat yurgazmoqda.

Shu bilan bir qatorda, O‘zbekiston Respublikasi turizm sohasini rivojlantirish konsepsiyasining mukammal ishlab chiqilishi, sayyohlik industriyasining milliy ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishidagi o‘rni va ahamiyatini umumdavlat darajasida ko‘rilishini, hamda sohaning istiqboldagi rivojlanish yo‘nalishlarini belgilab beradi. Milliy turizmning rivojlanishiga xizmat qiluvchi konsepsiya sohaning istiqbolli masalalarini yechish va ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyatdagi zaruriy natijalarga erishish yo‘lida davlat va xususiy sektorning hamkorlikdagi harakatlarining samarali vositasiga aylanadi deb hisoblaymiz.

NATIJARAR

Mamlakatimizda turizm sohasida faoliyat olib boruvchi xo‘jalik subyektlarning hamkorlikdagi ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlari tizimi nafaqat mavjud rasmiy institutlar orqali, balki sayyohlik bozorlarida, jamiyatda amal qiluvchi norasmiy institutlar tarkibida ham shakllanadi va takomillashadi.[6] Jahon iqtisodiyotida institutsional nazariyaga binoan, o‘zgaruvchan tashqi muhit sharoitida iqtisodiy rivojlanish va raqobatbardoshlikni oshirishning muhim manbai xo‘jalik subyektlari o‘rtasidagi hamkorlik va ishonchga tayangan, ijtimoiy munosabatlarni tashkil etuvchi, shaxslararo sherikchilik mas’uliyati, ijtimoiy mas’uliyat, ijtimoiy javobgarlik kabi munosabatlardan tashkil topadi.

Mamlakatimizning barcha viloyatlari qatori Navoiy viloyati ham o‘zining yuqori dajarali turistik salohiyati bilan maqtana oladi. Jumladan quyidagi obyektlar diqqatga sazovor (1-jadval):

1-jadval

Navoiy viloyati ziyorat turizmi obyektlari

Obyekt nomi	Manzili
“Qosim Shayx” majmuasi	Karmana tumani, “Xo‘ja Xisrav” MFY
“Mavlono Orif Degaroniy” ziyoratgohi	Karmana tumani, “Degaron” MFY

Karmana tumanidagi Mavlono Orif Deggaroniy ziyoratgohi ham yildan yilga obod bo‘lmoqda. 2022-2026 yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning Taraqqiyot strategiyasida Navoiy viloyatida ziyorat turizmi salohiyatidan samarali foydalanish maqsadida Mavlono Orif Deggaroniy nomi bilan ataladigan mazkur me‘moriy majmuani restavratsiya qilish hamda uni sayyohlik yo‘nalishiga kiritish ko‘zda tutilgan.

Mavlono Orif Deggaroniy hazratlari 1313 yilda Hazora qishlog‘ining Deggaron dahasida tug‘ilgan. Asl kasbi do‘kondor bo‘lib, bo‘z to‘qish bilan shug‘ullangan, – deydi tarixchi olim Ramazon Egamov. – Mavlono Orif hazratlari Said Amir Kulolning eng yaqin shogirdlaridan, shuningdek, Bahouddin Naqshbandning ustoz bo‘lgan. Mavlono Orif XIV asrda, taxminan 1313-1380 yillar atrofida yashab o‘tgan. Qabrlari Deggaron masjidi yaqinida bo‘lgani uchun masjid ham Mavlono Orif Deggaroniy deb atalgan. 2007 yil “Mavlono Orif Deggaroniy” jome masjidi katta ziyoratgoh va ko‘rkam manzilga aylantirildi. Bugun majmuada muzey faoliyat ko‘rsatmoqda. Majmua tarkibida o‘z davrining taniqli tasavvuf peshvosi Mavlono Orif Deggaroniyning qabri joylashgan.

Navoiy viloyatida ayni kunda 27 ta turistik kompaniyalar faoliyat yuritmoqda. Sayyohlar uchun 40 dan ziyod yo‘nalishlar bo‘yicha sayohat tashkil etilayotir. Jumladan, ekoturizm, ziyorat turizmi, agroturizm yo‘nalishlarida yangi marshrutlar ishlab chiqildi. Viloyatda 340 kilometr masofada 60 ta obyektдан iborat 14 ta turizm marshrutlarini o‘z ichiga olgan Navoiy “turizm xalqasi” tashkil qilingan. Unga Xatirchi, Nurota, Navbahor, Karmana va Qiziltepa tumanlari ham kiritilgan.

Qosim Shayx maqbarasi Navoiy shahrida joylashgan qadimiy obidadir. Ushbu qadimiy obida masjid, ziyoratchilar uchun xonaqoh va ikkta o'z ichiga qamrab olgan.

Maqbara **1571- yilda** qurila boshlangan. Saqlanib qolgan yilnomalarga ko'ra, **Qosim Shayx Azizon Karminagiy**(1500/1578-79 yy.) O'rta Osiyoning mashhur diniy-siyosiy rahnomalaridan bo'lib, sarhalqasi Xo'ja Ahmad Yassaviy bo'lgan.

Qosim Shayx hazratlari Movarounnahrda taxt uchun kurash davrida o'zlarining tinchliksevarlikka qaratilgan faoliyatlari bilan xalq orasida mashhur bo'lganlar.

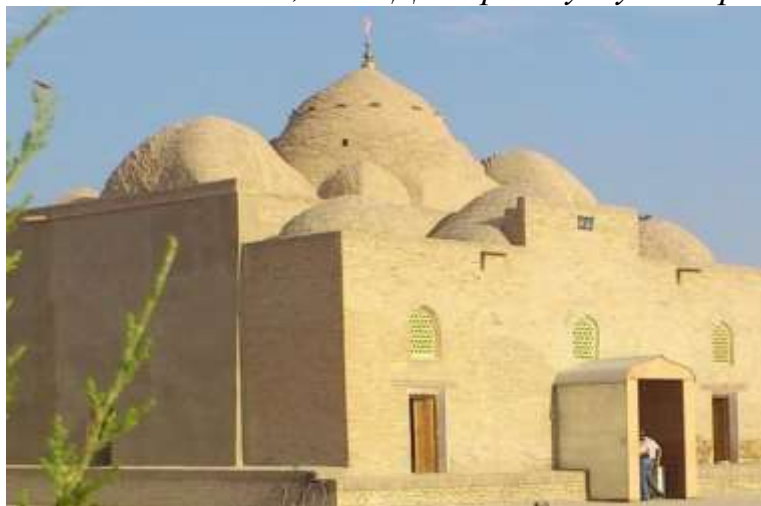
U Samarqand, Toshkent va Turkiston harbiy kuchlaridan tuzilgan qo'shinga qarshi jangda **Abdullaxon II** ga yordam beradi. Qosim Shayx hazratlari harbiy harakatlarda ishtirok etganlar va axon oila a'zolari va xizmatkorlarini qal'a ostiga berkitganlar.

1579-yilda Qosim Shayx hazratlari noma'lum sabablar bilan vafot etganlar va xazir markaziga dafn qilinganlar. Qabrlari ustiga marmardan ishlangan ulkan dahma o'rnatilgan. Olimlarning ta'kidlashicha, maqbara hududidagi birinchi bino aynan Qosim Shayx Azizon tomonidan qurdirilgan ekan va bu bino vafotlariga qadar madrasa vazifasini o'tagan. Ushbu binodan namozgoh sifatida foydalanilganligi haqida ma'lumotlar ham mavjud. Ramazon-hayit, Qurbon-hayit bayramlarida bu yerda ommaviy namoz o'qilgan.

Bugungi kunda Qosim Shayx maqbarasi **2000ta** artefaktning o'zida mujassamlashtirgan muzeyni, maraka-marosimlarni o'tkazishga mo'ljallangan ehsonxonani, masjid imomi turargohini va mevali bog'ni o'z ichiga qamrab olgan.

Masjidning markaziy kirish qismi mukammal tarzda ishlangan arka va arab tilida yozilgan yozuvlardan iborat. Masjidning ichki devorlari, ustunlari oq rangda bo'lib, o'yma naqshli ganchlardan iborat.

еггарони масжиди Навоий вилоятида жойлашган бўлиб, Ислом маданиятига оид энг қадимий обидалардан ҳисобланади. Ушбу масжид XI асрда қурилган. Рус олими Ю.Якубовский бошчилигида Эрмитаж томонидан олиб борилган экспедициянинг илмий хулосаларига кўра, унинг қурилиши VII-IX асрларга бориб тақалади. Деярли, барча манбаларда масжид номини кулолчилик билан боғлашади, яъни Деггарон бу Кулоллар деганидир.

Deggaron masjidi zamonaviy O'zbekiston hududida joylashgan islom madaniyatiga tegishli ilk saqlanib qolgan qurilish inshootlaridan biri. Uning qurilgan

vaqti, taxminan XI asrga tegishli, masjidning atrofida undan ham avvalroq davrga tegishli qadimiy shaharcha devorlari arxeologlar tomonidan aniqlangan. Deggaron masjidi Buxorodagi eng qadimiy masjid bilan taqqoslaganda, somoniylarning Mox masjidi o‘rniga qurilgan XII asrda ko‘tarilgan Magoki-Attoriy bilan tenglasha oladi.

XULOSA VA MUNOZARA

Xalqaro va milliy turizm industriyasida klaster doirasida gorizontol hamkorlikning jihatli belgilaridan biri bu soha faoliyati doirasi bo‘yicha o‘zaro yaqin va hamkorlikda bir-birini qo‘llab quvvatlaydigan va bir tarmoqqa bog‘liq, yuridik va tashkiliy-iqtisodiy jihatdan mustaqil turistik klaster ishtirokchilarining iqtisodiy va huquqiy jihatdan teng hisoblanadi. Klaster ishtirokchilari sayyohlik bozoridagi raqobatchi sifatida o‘rinlarni tark etmagan holda o‘zaro qulay va manfaatli sharoitlarda, strategik maqsad sari o‘z harakatlarini soha bozorlarida o‘z aro moslashtiradilar.

O‘zbekiston turizm industriyasida gorizontol o‘zaro hamkorlik turlariga ma‘lum tegishli hududda turizmni rivojlantirish masalalarining yechimlarini belgilash yo‘lida o‘z imkoniyatlarini birlashtirishga yo‘naltirilgan hamkorlik borasidagi shartnomalar, iqtisodiy xo‘jaliklar doiralarning notijorat birlashmalari miqyosidagi hamkorlik aloqalari kiritiladi.

Mamlakatimizning turistik xizmatlar soxasida uning ma‘lum bir subyekti tomonidan yolg‘iz hal etib bo‘lmaydigan masala va muommolar uyushma ishtirokchilarining xamjihatlikdagi harakatlari orqali yechiladi. Tashkil etilgan sayyohlik klaster a‘zolari Uyushmasi faoliyati quyidagi yo‘nalishlardagi vazifalarni amalga oshirishi maqsadga muvofiq, deb hisoblaymiz:

- ziyorat turizmida ishtirok etuvchi turistik klaster a‘zolarining tashkiliy - iqtisodiy va boshqa manfaatlarini himoya qilish;
- ziyorat turizmida kuchli raqobatga ega turizm industriyasi sohasining mehmonxona, ekskursion va boshqa turli faoliyat sohalari bo‘yicha o‘z tegishli standartlarini ishlab chiqish va turistik klaster doirasida a‘zo tashkilotlar faoliyatiga ushbu standartlarni belgilangan tartibda joriy qilish;
- ziyorat turizmi sohasida mavjud servis xizmat ko‘rsatish faoliyatni amalga oshirishdagi tegishli sifati ustidan monitoring nazorat tizimini yo‘lga qo‘yish
- O‘zbekiston Respublikasining ziyorat turizmi sohasiga oid qonun va me‘yoriy hujjatlarning loyihalarini muhokama qilish orqali ularni ishlab chiqilishiga ko‘maklashish.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Tuxliev N. Jiyanov O‘. Turizmning rivojlanish milliy modellari. Darslik. – T.: «Ilm-Ziyo-Zakovat» nashriyoti, 2020. – 256 b.
2. Abdullaev R. Turizm Yaqin va O‘rta Sharq mamlakatlari iqtisodiyoining ustuvor yo‘nalishi sifatida. SHARQSHUNOSLIK. №3, 2019. B.135.
3. Alimova M.T. Hududiy turizm bozorining xususiyatlari va tendensiyalari (Samarqand viloyati misolida). – dissertatsiya ishi, Samarqand. 2017.

4. Xudoyarov A.A. “O‘zbekistonda ziyorat turizmini rivojlantirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlari” monografiya. T.«COMPLEX PRINT» nashriyoti, 2021.285 b.
5. Mamatqulov X.M. Turizm infratuzilmasi. O‘quv qo‘llanma. T.: O‘zbekiston faylasuflar jamiyati nashriyoti. 2021
6. Tuxliev I.S., Hayitboev R., Safarov B.Sh., Tursunova G.R. Turizm, Darslik. 2020
7. Xolxo‘jaev S. Ziyorat turizmi, Islomiy turizm, diniy turizm, shar‘iy turizm va halol turizm? Qay bir atama to‘g‘ri? <https://azon.uz/content/views/ziyosat-turizmi-islomiy-turizm-diniy-tur>